

Major Claus E. Andersen påviser i sin artikel – på baggrund af teoretiske betragtninger i Carl von Clausewitz' værk Om Krig – at dennes grundlæggende betragtninger om krigens natur fortsat har gyldighed; også i forbindelse med asymmetriske konflikter og kampen mod den globale terror i det 21. århundrede.

Forfatteren gør i sin artikel op med den voldsomme kritik, en række historikere og politologer på det seneste har rettet mod Clausewitz' teoretiske konstruktion og begrundet først og fremmest dette ved en gennemgang af Clausewitz' koncept om den "forunderlige treenighed", som, jf. forfatteren, udgør en tidløs forklaringsmodel af krigens natur.

Desuden stiller forfatteren spørgsmålstegn ved, hvorvidt den teknologiske udvikling indenfor militæret, specielt i USA, udgør et paradigmeskifte, som bør medføre en afvisning af Clausewitz' teori om krigens natur.

Om forfatteren

Major Claus E. Andersen har siden 1983 beskæftiget sig med historie indledningsvis på Odense Universitet siden på Aarhus Universitet, hvorfra han er uddannet historiker. Forfatteren har tidligere udgivet artikler i historiske fagblade fortrinsvis omhandlende militærhistoriske forhold.

Forfatteren er for tiden chef for Militærgeografisk Afdeling ved Hærens Ingeniør- og ABC-skole

 FORSVARSAKADEMIET

Forum

Forum

Forsvarsstudier

Clausewitz, inkommensurable
paradigmer og USA's kamp
mod den globale terror

Major Claus E. Andersen, cand.phil.

 FORSVARSAKADEMIET

December 2002

Udgivet december 2002 af
Forsvarsakademiet
Svanemøllen Kaserne
Ryvangs Allé 1, 2100 København Ø
tlf: 3915 1515 fax: 39296172
email: forsvarsakademiet@fak.dk, webside: www.fak.dk

FORUM FOR FORSVARSSTUDIER

Clausewitz, inkommensurable paradigmer
og USA's kamp mod den globale terror

Major Claus E. Andersen, cand.phil.

København 2002
Forsvarsakademiet
Svanemøllen Kaserne
Ryvangs Allé 1
2100 København Ø
Tlf: 3915 1515
Fax: 3929 6172
Web: forsvarsakademiet@fak.dk/www.fak.dk
Redaktør: Chefen for Fakultet for Højere Militær Uddannelse
Tryk: Forsvarets Trykkeri, Vedbæk
Grafisk Design: Berit Holm Nielsen
ISBN: 87-986069-1-3
Pris: 20.kr

Forum for Forsvarsstudier og andre publikationer fra Forsvarsakademiet kan bestilles ved henvendelse til Uddannelsesstøttelementet på Forsvarsakademiet

FORORD

Det er mig en stor glæde at kunne introducere Forsvarsakademiets nyeste publikation; Forum for Forsvarsstudier, der planlægges udgivet to gange årligt. Forum for Forsvarsstudie er en militærfaglig publikation, der i hovedsagen vil søge at analysere militærstrategisk og operative problemstillinger inden for dele af Forsvarsakademiets kerneområder; militær strategi og operationer. Indholdet vil i meget stor udstrækning afspejle en del af den forsknings- og studievirksomhed, der finder sted på Forsvarsakademiet og dermed afspejle væsentlige dele af Forsvarsakademiets samlede videnproduktion.

Indholdet i Forum for Forsvarsstudier vil tillige blive søgt uddybet gennem afholdelse af seminarer og studieperioder med deltagelse af såvel internationale som nationalt anerkendte analytikere og forskere.

Introduktionen af publikationen skal samtidigt ses som en påbegyndende implementering af Forsvarsakademiets vision om at højne det militærfaglige niveau. Målsætningen er, at videnindhentningen i stigende udstrækning baseres på egentlig forskning. Derved vil Forsvarsakademiet genere en viden, der i endnu større udstrækning kan bidrage til at løse de stadigt mere udfordrende og komplekse opgaver, som Forsvaret stilles overfor.

Den første udgave af Forum for Forsvarsstudie sætter fokus på den preussiske krigsteoretiker Carl von Clausewitz, herunder en analyse af om hans teoriapparat om krigens natur fortsat har gyldighed i det 21. århundrede i et i sikkerhedspolitisk forstand meget ændret verdensbillede.

K. J. MØLLER
generalmajor
Chef for Forsvarsakademiet

INDLEDNING

Efter den 11. september 2001 er diskussionen om USA's globale kamp mod terror blevet præget af betegnelser som nonlinear og asymmetrisk krigsførelse udkæmpet med det 21. århundredes revolutionerende militære midler (RMA).¹ Denne kamp føres mod en fjende, der er blevet karakteriseret ved begreber som postmoderne, katastrofisk eller superterrorisme, og et praktisk eksempel på disse opfattelser oplevede man på en særdeles markant og forfærdende måde for et år siden i New York og Washington.²

Når man kaster et blik ned over alle disse betegnelser, kunne der umiddelbart sås en tvivl om, hvorvidt den preussiske krigsteoretiker Carl von Clausewitz, der levede i årene 1780–1831, kan have svar, når man vil søge at beskrive konfliktens natur. Dette har mange politologer følt ikke er tilfældet, og det har resulteret i en regn af påstande om, at den preussiske teoretikers dage må være endeligt talte.

For at yderligere at sætte trumf på påstanden om Clausewitz' ubrugelighed som krigsteoretiker i det 21. århundrede, har adskillige politologer desuden grebet tilbage på ideen om et paradigmeskift fra traditionel krigsførelse til RMA. Hvilket fører frem til spørgsmålet om, hvilke ideer ophavsmanden til dette begreb, Thomas Kuhn (1922–1996), egentlig gjorde sig, og hvorledes den reelle "kuhnske" betydning af begrebet paradigmeskift vil kunne beskrives.³

Ligesom Carl von Clausewitz i utallige tilfælde ukritisk er blevet brugt som stenbrud for citater, er Thomas Kuhn og hans teori om paradigmer og paradigmeskift blevet citeret i en uendelighed. Og ligesom Clausewitz er Kuhn blevet misbrugt af videnskabs- og lægmænd til at belægge skiftevis den ene og den anden teoretiske konstruktion. En af Thomas Kuhns ivrigste danske tilhængere er politologen Mikkel Vedby Rasmussen, har gjort flittigt brug af paradigmebegrebet, hvilket skal gøre til genstand for undersøgelse nedenfor.⁴ Da Vedby Rasmussen anvender paradigmebegrebet som brækstang for at redegøre for Clausewitz' uanvendelighed til at forklare den moderne konflikt, må det være relevant, at forstå Kuhn og hans paradigmatheori, og stille sig det centrale spørgsmål, hvad var egentlig rationalet bag denne approach?

Ud fra nedenstående undersøgelse og beskrivelser vil der forhåbentligt krystallisere sig et svar på, hvorvidt Clausewitz og hans magnum opus *Om Krigen* nu må stedes endeligt til hvile efter lang, god og tro tjeneste med al den honnør, som sig hør og bør for en så fremragende teori, eller om Clausewitz fortsat kan give os et relevant bud på krigens natur.

Clausewitz er, som nævnt, i vide kredse blevet kritiseret for sin teori om

krigens natur. Hans værk *Om Krigen* blev forfattet i begyndelsen af 1800-tallet, og mange af Clausewitz' nutidige kritikere anser værket for at være forældet. Teorien er fremsprunget, bliver det argumenteret, af en anden tidsalder med andre vilkår, end de betingelser, som er fremherskende i den nye politiske orden efter den kolde krig, som typisk eksemplificeres ved fremkomsten af asymmetriske krige og "low intensity conflicts."⁵

Imidlertid skal det i det efterfølgende påvises, at Clausewitz' teori fortsat kan anvendes til at beskrive og forstå disse konflikter og dermed den aktuelle konflikt mellem supermagten USA og terrornetværket al-Qaida, og at det ikke er nødvendigt at vige ud på mere eksotiske krigsteorier som eksempelvis den klassiske, mere end tusind år gamle, kinesiske hærfører Sun Tzu's teori om *Krigskunsten*.

Man må også gøre sig det forhold klart, at Clausewitz' generelle teori – i hvert fald hvad angår første bogs første kapitel – snarere er deskriptiv end præsriptiv. Schweizeren Antoine-Henri de Jomini og kineseren Sun Tzu er i den forbindelse gode eksempler på andre tænkere, som har udgivet præsriptive værker frem for en beskrivende og forklarende krigsteori. Hvilket vil sige litteratur, der fortrinsvis foreskriver, hvilke aktioner hærføreren bør iværksætte i den ene eller den anden situation, frem for en analyse, der beskriver krigens væsen og natur. Netop dette forhold er, efter undertegnede mening, en af de primære grunde til, at Clausewitz stadig er den førende teoretiker indenfor beskrivelsen af krigen og dens beskaffenhed.

USA'S GLOBALE KAMP MOD TERRORISMEN

Indledningsvis kan man stille sig spørgsmålet, hvad det egentlig er, der har kendetegnet den voldelige konflikt mellem superstaten USA og de islamiske fundamentalistiske terrorister? Terroristerne, kan man konstatere, repræsenterer grundlæggende hverken et folk eller en stat – men hvad er så konfliktens egentlige karakteristika?

Den efterfølgende summariske beskrivelse skal først og fremmest danne selve basen for en afprøvning af Clausewitz' tanker om krigens natur set i et nyt og anderledes perspektiv.

Det, der allerførst springer en iagttager i øjnene, er, at der ikke er tale om en stats kamp mod en anden stat, idet de islamiske terrorister (al-Qaida) ikke kan kvalificeres som stat, med de karakteristika en sådan i politologisk tankegang bør have. Der er altså tale om en stats kamp mod en aktør, som endnu ikke besidder og måske aldrig kommer til at besidde de træk, som ville kunne gøre den til en stat i omverdenens øjne. Dette kunne ved en overfladisk betragtning tale for, at Clausewitz,

som må beskrives som en teoretiker med en – set fra en politologisk synsvinkel – fremherskende realistisk indstilling i sin approach til krigen og samspillet mellem politik og voldelig konflikt, ikke umiddelbart kan anvendes til at karakterisere denne konflikt. Mange opfatter da også netop Clausewitz, som en teoretiker, der udelukkende har beskrevet militære konflikter mellem stater – og i dette tilfælde specielt nationalstater. Endvidere vil i fremtiden, således har eksempelvis den israelske historiker Martin van Creveld pointeret, krige ikke blive udkæmpet mellem stater, men de vil blive udkæmpet mhp. at tage kontrol over menneskets sjæle.⁶

Der er i det foreliggende tilfælde ikke tale om en konflikt mellem stater, men om en konflikt mellem en stat, oven i købet en supermagt, USA, og en modstander, som må betegnes som et løst sammensat netværk af organisationer; primært repræsenteret ved terrororganisationen al-Qaida. Dvs. en organisation, som ikke i politologisk forstand fungerer som stat på noget som helst plan. Asymmetrien er bl.a. udsprunget af dette forhold. I konflikten er begreber som terrorisme, partisan- eller guerillakrig fast bestanddel – men der er ikke tale om en egentlig folkelig opstand i den muslimske befolkning. Vi kan derfor ikke tale om et egentlig sammenstød mellem civilisationer (Samuel Huntingtons tese om *Clash of Civilizations*), selvom nogle nok ville betegne det, vi har været og er vidner til, som en muslimsk frihedskamp iblandet andre midler – her specifikt terrorisme.⁷ Vi har endvidere at gøre med et begreb, som iagttagere har betegnet som en "low-intensity conflict." Denne opfattelse dækker i vidt omfang de voldelige konflikter, som ikke er karakteriseret som krige mellem moderne staters regulære hære.⁸

Den foreliggende konflikt udkæmpes ikke af nogen af parterne som en regulær krig, og jf. gængse definitioner er det berettiget at betegne den amerikanske kamp mod den globale terror som en asymmetrisk konflikt eller "low-intensity conflict."⁹

Vanskelighederne ved en definition af terrorisme er allerede dækket andetsteds af mange skribenter, men tre karakteristika i denne konflikt er særligt værd at fremhæve.¹⁰ Disse omfatter:

- Den nuværende karakter af parternes interaktion – det man kunne kalde den inhumane og regelnedbrydende del af konflikten.
- Magtbalancen mellem parterne – det man kunne kalde den asymmetriske dimension af konflikten.
- Samt den eksistentielle natur af konflikten – det man kan betegne som kampen for overlevelse, som måske ikke direkte berører USA's evne til at overleve, men i det mindste berører USA's befolkning voldsomt på det psykologiske plan. Den meget brugte sammenligning mellem angrebet på World Trade Center og Pearl Harbour er i denne

forbindelse ganske tankevækkende. Terroristerne føler ligeledes i høj grad deres "way of life" truet af den vestlige globalisering og indflydelse på de muslimske lande.¹¹

Man kan ligeledes stille sig det spørgsmål, hvorvidt der er tale om en egentlig krig, eller om det blot er en lovformelig stats legitime kamp mod terrorisme? Terrorismen og en eller anden form for guerillakrig præger uden tvivl stridigheden, som derfor ikke kan betegnes som en klassisk konflikt i form af krig stat mod stat med deraf følgende mulighed for fredsforhandlinger. Dette medfører samtidigt også, mere eller mindre tvunget af omstændighederne, at reglerne, som kendetegner krige mellem stater, i praksis synes at være sat ud af kraft.¹²

Det er vel næppe nogen tvivl om, at al-Qaida i deres kamp i udpræget grad benytter sig af terror såvel mod militære installationer – men i særdeleshed også mod civile. Selvmordsaktioner er et nyt indslag i denne terror, selv om det har været praktiseret længe i andre konflikter med lignende træk – f.eks. i den israelsk-palæstinensiske strid. Mord på soldater og civile kendetegner terrorens midler i konflikten, idet reglerne for krigsførelse på det nærmeste lovmæssigt overtrædes. Al-Qaida's rekrutter består af en broget og ikke heterogen forsamling af tidligere partisaner fra den sovjetrussiske okkupation af Afghanistan, tilløbere af enhver art samt islamiske fribyttere. Men et nyt billede kendetegner selvmordspiloterne fra den 11. september, som har overrasket mange, nemlig det forhold, at disse kom fra forholdsvis velordnede forhold, ofte med job, familie og venner. Hvad der i virkeligheden ansporer denne gruppe til at begå terror, er stadig et åbent spørgsmål.¹³

Man kan også stille sig spørgsmålet, om USA, som stat, overholder krigskonventionerne. Selvom supermagten benytter legitime militære magtmidler, når den bekæmper terroristerne i de utilgængelige afghanske bjerge, jævnes beboede områder med jorden, civile rammes tilsyneladende i flæng, modstandere likvideres uden rettergang – i hvert fald af USA's afghanske allierede, og krigsfanger interneres på baser udenfor amerikansk jurisdiktion og dermed også uden amerikanske rettigheder på Cuba. Måske er der sket et skred i, hvad demokratier tidligere har anset for at være acceptabelt, og hvilket der ikke er. Reglerne bøjes i konflikter, hvor eksistentielle interesser er på spil, hvilket demokratiernes krigsførelse under 2. Verdenskrig var et godt eksempel på.

Lasse Ellegaard har i den forbindelse i anden sammenhæng skrevet om de "irrationelle, politiske, personmæssige og religiøse faktorer," der kan spille en afgørende rolle i konflikter, hvor religiøse aspekter har betydning. Andre iagttagere har beskrevet denne irrationelle side af

konflikten således: "mistrust, enmity, and suspicion are the consequences of the conflict, not its cause." Selv om de ikke er årsagen, er de en følgevirkning af konflikten. Det er vilkår, som må tages med i de overordnede overvejelser af, hvorledes man vil løse denne konflikt.¹⁴

Konflikten mellem stormagten USA og de islamiske terrorister er et rendyrket eksempel på en konflikt, som indeholder hovedparten af de elementer, der kendetegner en konflikt, hvorpå betegnelser som asymmetrisk, "low-intensity" konflikt eller det, som tyske forskere kalder den "lille krig," passer. Netop en sådan type af konflikt skulle, jf. Clausewitz' kritikere, ikke kunne forklares ved hans generelle teori om krigens natur.¹⁵

Et andet begreb, som ofte anvendes til at beskrive moderne konflikter er nonlinearitet. Nonlinearitet er basalt et matematisk begreb, der overført i politologien kendetegnes ved ustabilitet og synergieffekter. Nonlineariteten er usammenhængende og uforudsigelig. Til gengæld er dens positive side, at den kan fremme fleksibilitet, tilpasningsevne, dynamiske ændringer, fornyelse og beredskab.¹⁶

Revolutionen i militære forhold er først og fremmest udnyttelse af informationsteknologi i militært øjemed.¹⁷ En af de danske fortalere for RMA, Mikkel Vedby Rasmussen, har på udtømmende måde beskrevet påstanden om en amerikansk RMA i en række indlæg.¹⁸ Derimod har bl.a. den danske seniorforsker Bjørn Møller, andre politologer og højtstående amerikanske Nato-generaler udtrykt sig meget skeptiske overfor påstanden om, at der i det hele taget pågår en revolution i militære forhold (RMA). Møller har i den forbindelse konkluderet, at der kan være tre grunde til, at USA ikke står overfor en RMA. For det første har de tidligere RMA'er, som verden hidtil har set, som hovedregel ikke været initieret af teknologien, for det andet har Golfkrigen haft for mange unikke aspekter til at tjene som rollemodel for en RMA, og for det tredje og sidste har situationen på Balkan og senest i Afghanistan ikke virket specielt overbevisende for en implementering af RMA. Derfor er, konkluderer Bjørn Møller, "the RMA ... obviously irrelevant for most of the likely military challenges for the future,"¹⁹ hvorimod Vedby Rasmussen fastholder, at "RMA is not only a paradigm shift of techne, but also of episteme."²⁰

Det er spørgsmålet, om USA, i forbindelse med bekæmpelsen af Taliban og al-Qaida terrorister i opslidende "search and destroy" aktioner i bjergene på muldyrtyg i Afghanistan, overhovedet kan udnytte en påstået revolution i militære forhold.²¹

PARADIGMER OG DERES FORKLARING

Videnskabsmanden Thomas Kuhn er kommet til at præge det videnskabelige grundbegreb, der blev kaldt "paradigmet." Videnskab, hævdede Kuhn, bliver altid udført indenfor et paradigme, men den videnskabelige udvikling sker gennem såkaldte revolutioner, der opstår, når anomalier, dvs. uløselige problemer inden for paradigmet ophobes, således at paradigmet til sidst bryder sammen, hvorefter et nyt paradigme afløser det gamle. Det er dette fænomen, som Kuhn har betegnet som et paradigmeskift.²²

En klassisk måde at beskrive et paradigmeskift på er følgende skildring af den historiske udvikling efter vor tidsregning af verdensbilledet. I antikken og middelalderen var det såkaldte ptolemæiske verdensbillede fremherskende. Det var opkaldt efter Ptolemæus, som var en græsk astronom, der udfoldede sin virksomhed i det 2. århundrede e. Kr. Ptolemæus forestillede sig jorden som en klode, der befandt sig i universets centrum, og omkring jorden roterede et antal krystalfærer. På disse krystalfærer var fæstet forskellige himmellegemer som solen, planeterne og stjernerne. Dette var en ny og anderledes sammenhængende teori, som stemte overens med den tids viden, og som oplyste mennesker længe anså for indlysende og egentlig ikke reflekterede over.

Et senere paradigme i Kuhns forstand var det såkaldte kopernikanske verdensbillede, som i 1500- og 1600-tallet erstattede den ptolemæiske verdensforståelse.²³ Kopernikus opdagede, at jorden og de andre planeter kredsede omkring solen, mens månen til gengæld kredsede omkring jorden. Dette var en sammenhængende teori, som længe af samtiden blev opfattet som indlysende.

Men også det kopernikanske verdensbillede er senere blevet erstattet af det, som vi kunne kalde det einsteinske, der går ud på, at rummet er krumt og tiden relativ. Dette nye verdensbillede er til gengæld ikke almen viden, men det er almindeligt accepteret af astronomer og fysikere. I mellem de mange måder at opfatte verdenen på skete der et paradigmeskift. Det var også Kuhns omdebatterede påstand, at paradigmer altid ville være indbyrdes inkommensurable, dvs. at de var usammenlignelige, da de kun kunne måles ved forskellige standarder. En påstand, som andre forskere efterfølgende, bl.a. Vedby Rasmussen har vedkendt sig.²⁴

PÅSTANDEN OM PARADIGMESKIFT OG SUN TZU'S RENÆSSANCE

I lyset af den tilsyneladende manglende mulighed for at forklare de nonlinear, asymmetriske konflikter og de små krige ved Clausewitz'

teori om krigens natur, har adskillige politologer set sig om efter en anden krigsteoretiker, som kunne fylde dette tomrum efter den preussiske teoretiker, og de er her faldet tilbage på den antikke kinesiske krigsherre Sun Tzu og hans regler for krigsførelse.

Politologen Mikkel Vedby Rasmussen har udtrykt det således, "I Kosovo fik ældgamle krigspraksiser en ny drejning, når de blev anvendt til folkemord. En forbrydelse, der netop handlede om at kæmpe for en bestemt identitet ved at ødelægge en anden. I mødet mellem disse nye politiske mål og militære midler opstår en ny strategi, der er anderledes end den Clausewitz beskrev. Clausewitz' regler gjaldt for en tid, hvor krig var defineret af sammenstødet mellem suveræne stater. I dag er alle regler i spil. Krig vindes ved at bryde de andres regler og få defineret kampen ved hjælp af ens egne regler."²⁵ Derfor, mener Vedby Rasmussen, er Sun Tzu's regler om krigsførelse mere anvendelige på den "lille krig," som eksempelvis den krig Serbien og NATO-alliancen udkæmpede i Kosovo i 1999. Vedby Rasmussen er af den opfattelse, at "the Clausewitzian moment may come to an end because of a paradigm shift in Western modernity."²⁶ Sun Tzu lobbyisterne påstår, at Sun Tzu's krigsanvisninger i fremtiden må erstatte Clausewitz' teori om krigen.

Den amerikanske officer og skribent Echevarria har fremført påstanden om et paradigmeskifte frembragt af ny teknologi.²⁷ Andetsteds har Echevarria fremført, "in fact, despite technological changes introduced by RMA – as well as those brought about by nuclear weapons – his [Clausewitz'] conception of war remains valid."²⁸ På den ene side har Echevarria erkendt, at der finder et paradigmeskift sted i såvel teorien som teknologi i det amerikanske forsvar især baseret på moderne informationsteknologi, og på den anden side har han den opfattelse, at Clausewitz' teori fortsat har gyldighed.

Det kunne i den sammenhæng være interessant at iagttage, hvorledes Mikkel Vedby Rasmussens argumentationskæde reelt forløber? Han påstår, at vi i dag oplever – og har i de seneste ti år oplevet – en revolution i militære forhold (RMA), der i teknologisk henseende udgør et paradigmeskifte, og som følge heraf bør teorierne også gennemløbe et paradigmeskifte. Da Clausewitz' lærebog hidtil har været den fortrukne teori, må han naturligt vige for en anden måde at forklare tingene på. Men Vedby Rasmussen har ikke lige en teoretiker på hånden, som kan forklare den igangværende revolution i militære forhold.²⁹ Den eneste mulighed, som analytikeren kan få øje på, er, at gribe i mølposen og støve en ældre teori af, som tilsyneladende kan forklare de fænomener, som videnskabsmanden har iagttaget – men her knækker filmen. Det stiller nemlig det basale spørgsmål: Kan man "tænde og slukke" for et paradigme, som man har lyst til? Kan man med andre ord hente et

gammelt forklaringsmønster frem fra et "brugt" paradigme for at forklare et nyt? Nej, det kan man vel egentlig ikke. Hvis man skal henholde sig strikt til Kuhns teori om usammenlignelighed, er der inkommensurabilitet mellem perioder med forskellige paradigmer. Thomas Kuhn argumenterede for, at paradigmer var inkommensurable, og når et forklaringsmønster ikke længere kunne bruges måtte der et helt nyt til. Det ville vel også være utænkeligt, at hvis man på grund af en ophobning af anomalier ikke længere kunne forklare planeternes baner, så ville man vende tilbage til den gamle teori om, at jorden er verdens centrum og at alle andre planeter drejer sig om denne.

Særligt i publikationen "The Acme of Skill" – titlen er i øvrigt et Sun Tzu citat – har Vedby Rasmussen udviklet sin tese om et paradigmeskift i krigsteoretisk tankegang og et tilbagegreb på den kinesiske krigsteoretiker.³⁰

Men skulle man virkelig kunne tale om et paradigmeskift i forbindelse med krigsteorien, så skulle man finde en forklaring, som ikke ville finde sit udgangspunkt i menneskelige egenskaber, såsom passioner, vold og had, som Clausewitz har anført. Der kunne måske rent hypotetisk opstilles en teori, som påviste, at krige blev udløst som følge af en fysisk påvirkning af de partikler i luften, som mennesker indånder hver dag, og hvis man kunne ændre i denne sammensætning ville krige kunne undgås. Dette er naturligvis det rene vås, men det understreger, hvilke ændringer i vores opfattelse af krig, der skal til, før man kan tale om egentlige paradigmeskift. Dette tankeeksperiment peger endvidere på, hvad det er, der i virkeligheden skal til, før al hidtidig teoridannelse på området ville være uanvendelig.

Man kan afsluttende i den forbindelse stille sig det relevante spørgsmål, om der i al snakken om en revolution i militære forhold er tale om en realitet, eller om konceptet RMA i realiteten blot er en optimering af teknologien indenfor et allerede kendt paradigme? Denne afføder tillige naturligt spørgsmålet, om Sun Tzu og Clausewitz derfor i virkeligheden ikke er at finde inden for samme paradigme? Det, der umiddelbart kunne tale for en sådan antagelse er, at vi udmærket kan forstå både Clausewitz og Sun Tzu, som teoretiske forklaringsmodeller i aktuelle konflikter. Man kan på den baggrund være skeptisk overfor hele RMA hurlumhejet. Det er måske, når alt kommer til alt, kun et flygtigt modefænomen indenfor militær og industriel tænkning, som først og fremmest skal sikre en fortsat rivende teknologisk udvikling i det amerikanske forsvar.

Når paradigmediskussionen er udtømt, må man efterfølgende gøre sig klart, at Sun Tzu's regelsæt adskiller sig fra Clausewitz' teori ved at være

præskriptiv frem for en deskriptiv teori.³¹ Sun Tzu angiver en række regler for, hvordan og hvorledes man bør agere, såfremt man vil løse en given voldelig konflikt, men han giver i denne sammenhæng ingen forklaring på selve krigens natur.

Sun Tzu's klarhed og regelbundethed har givet anledning til, at nogle iagttagere direkte har anvendt Sun Tzu som en opskriftsbog på, hvorledes asymmetriske konflikter kan løses, idet Sun Tzu i mange tilfælde kan tolkes uendelig bredt. Således skriver Sun Tzu eksempelvis, at "ubesejrelighed beror på ens forsvar; besejrelighed beror på ens angreb. Hvis man forsvarer sig, er det, fordi ens styrke er utilstrækkelig; hvis man angriber, er det, fordi man har rigelig med styrke. De, der forstår at forsvare sig, gemmer sig så dybt de kan, under jorden, og de, der forstår at angribe, bevæger sig så højt, de kan, over himlen: på den måde kan de bevare sig selv og opnå den fulde sejr."³² Eksempelvis kunne bombningen af Taliban og al-Qaida i Tora Bora bjergene bringe påmindelser i retning af, at Sun Tzu's regelsæt følges, selv om Sun Tzu næppe kunne have forestillet sig de aktuelle bombningers natur og omfang. Men når man dernæst har tænkt over Sun Tzu's formulering – er det indlysende, at citatet har en ren præskriptiv funktion.

Den mest markante danske Sun Tzu-fortaler, politologen Mikkel Vedby Rasmussen, har hævdet, at den vestlige verden "står (...) i fare for at undergrave sit eget bud på en kosmopolitisk verdensorden, fordi Vesten nægter at kæmpe efter de nye regler, men stædigt fastholder en clausewitzsk opfattelse af international konflikt."³³ Rasmussen mener, at krigen, jf. Sun Tzu, er en regulær tilstand. En tilstand, som vil forskrive andre midler end krigen som strategiens hovedværktøj.³⁴ Desuden kan specielt Sun Tzu anvendes, bliver det anført, til at forstå de små, asymmetriske krige og "low-intensity conflicts", såsom krigen i Kosovo og konflikter andre steder på kloden (kampen mod terror), hvor Clausewitz' teori ikke længere slår til.

Afsluttende må det anføres, at Sun Tzu's fortrinsvis præskriptive teori i mange kredse synes at have fået en renaissance i politologisk sammenhæng – dette er som regel sket på bekostning af Clausewitz – men Sun Tzu kommer i virkeligheden til kort, hvis man ønsker tilbundsgående forståelse af krigens natur og de militære midlers anvendelse i en konflikt, som USA's aktuelle globale kamp mod terror.³⁵

CLAUSEWITZ' KRIGSTEORI

Carl von Clausewitz fastslog allerede i indledningen til sit epokegørende værk om krigens teori, at krig var "en voldshandling for at tvinge modstanderen til at opfylde vor vilje."³⁶ Dette udsagn har naturligvis været centralt i forståelsen af Clausewitz' teori, men ikke alle

sikkerhedspolitiske analytikere har været enige om bredden i denne udlægning. Der er sågar nogle, der har argumenteret for, at selv denne, ellers rummelige formulering, ikke har været tilstrækkelig til at forklare de asymmetriske krige eller "low-intensity conflicts," som den nye globale orden har budt på.³⁷ Når det kommer til den resterende del af Clausewitz' teori, har der været mange forskellige udlægninger. Mange har istemt et voksende kor, der har givet udtryk for, at Clausewitz vil være forældet og uanvendelig til at beskrive de "moderne" konflikter, såsom f.eks. krigen i Kosovo, konflikten mellem israelere og palæstinensere i Mellemøsten og USA's globale kamp mod terroren. Clausewitz er dermed mere end nogensinde blevet udsat for voldsom kritik, hvorunder de mest hårdnakkede kritikere har hævdet, at Clausewitz' tanker i lyset af det seneste årti er blevet fuldstændig forældede og utilstrækkelige til at forklare de nye militære kriser, som vi vil komme til at opleve i det nye årtusinde. Clausewitz' tanker, hævdes det, blev skrevet i lyset og på baggrund af Napoleonskrigene, og de har på dette grundlag ingen gyldighed for vort moderne samfund, som har udviklet sig voldsomt i en retning, som Clausewitz ganske naturligt næppe havde grundlag for at kunne forudse.³⁸ Imidlertid er en sådan kritik af Clausewitz i realiteten næppe ny; men den har sjældent vundet så meget genhør i etablerede politologiske kredse, som det netop nu er tilfældet. En af Clausewitz' voldsomste kritikere er den engelske skribent, redaktør og historiker John Keegan, og en anden af den tyske teoretikers mest vedholdende kritikere er den israelske historiker Martin van Creveld. Keegan har senest markant kritiseret Clausewitz i værket *Krigens Historie*, og Creveld har bl.a. udgivet en bog om krigens forvandling, som efter sigende er pligtlæsning blandt ansatte i det amerikanske forsvarsministerium Pentagon.

Clausewitz' kritikere er gået så langt som til at hævde, at han ikke vil kunne anvendes til at forklare fremtidens – og som sådan også en del af nutidens – krige overhovedet. Martin van Creveld har således anført, at "a system of thought that ignores the war altogether, like *Vom Kriege* and its successors, cannot fail to misrepresent the nature of armed conflict" og endvidere, at "classical strategy, as understood by Jomini, Clausewitz, and most later prophets of conventional war, is the product of specific periods and circumstances." Her lurer antagelsen om et paradigmeskift atter.³⁹ Men heri har historikeren Creveld og hans kollega Keegan taget gruelig fejl. Clausewitz' teori om krigens natur er i virkeligheden tidløs – som det skal forsøges påvist i det efterfølgende.⁴⁰

Figur 1 Krigens natur

Det skal påpeges, at *Om Krigens* første bogs første kapitel er det mest centrale i hele Clausewitz' værk, for det første fordi Clausewitz selv anså dette kapitel for at være det eneste færdiggjorte i hele værket, jf. generalens efterladte notitser, og for det andet fordi det afsluttende afsnit i dette kapitel udgør, hvad man noget polemisk kunne kalde Clausewitz' testament. Det 28. afsnit er i det hele taget ofte blevet oversat eller mistolket, og de færreste har reelt indset, hvor centralt dette afsnit er.

Clausewitz indleder dette centrale afsnit med at konstatere, at krigen er en "sand kamæleon," som "i hvert konkret tilfælde ændrer sin natur."⁴¹ Allerede fra begyndelsen af afsnittet bekræfter Clausewitz således, at der findes mange former og varianter, som krig kan optræde under. Men det vigtigste og mest gennemtrængende begreb i det 28. afsnit er netop begrebet "den forunderlige treenighed."⁴² I Clausewitz' originale manuskript beskrives fænomenet som "wunderliche Dreifaltigkeit," hvilket vil kunne oversættes til "besynderlig" eller "forunderlig trefoldighed" (eller "treenighed"). Dette synes at beskrive begrebet med en mere positiv klang, end det er tilfældet i den danske oversættelse. Da punktet, som det efterstående skal påvises, er særdeles centralt, er der grund til at dvæle ved denne formulering, og det er overordentligt vigtigt at forstå Clausewitz' egentlige intention med denne betegnelse. Første kapitel var, jf. Clausewitz' egne efterladte optegnelser, det eneste fuldendte i hele værket, og det var hans hensigt, at hele værket skulle have været omskrevet i lyset af dette, såfremt han ikke var afgået noget uventet ved døden i en forholdsvis ung alder.⁴³

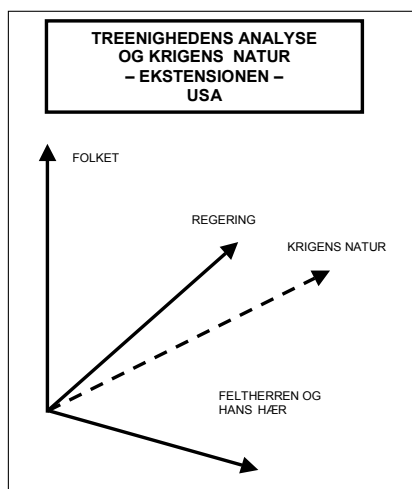
Selv om der aktuelt i politologiske kredse kan genfindes en stor opposition mod Clausewitz' tanker, er der fra anden side i forskningsdebatten fortsat stor opbakning bag hans teori om krigens natur – om end i dag med en anden tilgangsvinkel, end det hidtil har været tilfældet.⁴⁴ Den danske etnolog Thomas Højrup har i sit arbejde med teorien om

livsformanalysen beskæftiget sig med Clausewitz, som, han mener, kan læses og forstås ud fra de teoretiske begrebsdannelser ekstension og intension.⁴⁵ Jf. Højrup er det på dette grundlag muligt at læse Clausewitz' værk *Om Krigen* uden de selvmodsigelser, der ellers ville kunne og ofte opstår, såfremt man ikke eksplicit vil skelne mellem krigsbegrebets intension på den ene side og dets ekstension på den anden side. Højrup har i sit værk forsøgt at tydeliggøre Clausewitz' skelnen mellem disse begreber.

Ekstensionen, mener Højrup, repræsenteres af krigskunstens praktiske erfaringer og det historiske eksempelstof, hvorimod intensionen er de indre sammenhænge i krigsbegrebet eller med andre ord den grundlæggende teori bag Clausewitz' tanker. Derudover har Højrup desværre ikke beskæftiget sig med Clausewitz' tanker om treenigheden overhovedet, idet hans hovedsigte med studiet af Clausewitz' teori har været, at påvise det, som han kalder, den defensive stats uendelighed. Dette har Højrup eksemplificeret ved et andet af den preussiske teoretikers teoretiske dogmer, som har gjort gældende, at defensiven er stærkere end offensiven.⁴⁶

Tillige har en anden og nyere forklaring af Clausewitz efterhånden bredt sig blandt politologer og historikere. Denne nyere tolkning af Clausewitz' første bogs første kapitel giver, som det vil vise sig, rum for en anden og anderledes fortolkning af hans teori om krigens natur. Denne udlægning gør værket mere og bredere anvendelig, end det hidtil synes at have været tilfældet. Især afsnit 28 er særdeles centralt for denne udlægning.⁴⁷

Professor Michael I. Handel har forsøgt at udtrykke dette grafisk (se figur 1). Clausewitz har i sit værk, som det vil være læsere af den tyske krigsteoretiker bekendt, delt krigen op i tre temaer, som han hhv. har kaldt den blinde naturdrift, den fri sjælsaktivitet og den rene forstand. Den blinde naturdrift har Clausewitz henregnet til folket, den fri sjælsaktivitet henregnes til feltherren og hans hær mens den rene forstand tilknyttes regeringen. Krigens natur, hævdede Clausewitz, bevæger sig svævende mellem disse begreber "ligesom et legeme mellem

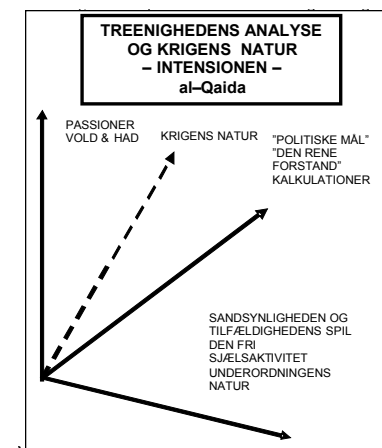

Figur 2: Den forunderlige treenighed - ekstensionen

tre tiltrækningspunkter." Professor Handel, var af den opfattelse, at treenigheden i krigens natur kunne opdeles i folket med dets vold, had og passioner; regeringen med dets politiske mål, ræson og kalkulationer samt hærføreren og hans hær med tilfældigheden, sandsynlighederne, den kreative ånd, det politiske instrument samt underordningens natur, hvilket i øvrigt stemte ganske godt overens med første bogs første kapitel i værket *Om Krigen*.⁴⁸ Professor Michael I. Handel konkluderede derfor, efter gennem mange år at have beskæftiget sig med Clausewitz' krigsteori på et akademisk niveau, at "in the trinitarian analysis, Clausewitz ingeniously reduces the infinite complexities of war to *three basic dominant tendencies*."⁴⁹ Netop interaktionen mellem alle disse elementer bestemte krigens natur, hvilket blev beskrevet som pendulet, der svævede mellem treenighedens tre tiltrækningspunkter (se figur 2 & 3).

Men interessant ville det være at undersøge, hvad der ville ske, hvis man søgte at kombinere etnologen Højrup's iagttagelser med Handels teori? Det har vist sig, at det vil være muligt at nedbryde Handels model yderligere i en ekstensionel og en intensionel del, og at man ved dette kan opnå en grafisk fremstilling, hvor den ekstensionelle del – den historiske del – blev repræsenteret af folket, regeringen og feltherren og hans hær. Denne fremstilling viser netop det, som Clausewitz blev bebrejdet, når man hævdede, at hans teori ikke kunne finde anvendelse på andet end de tilstande, som eksisterede på hans egen tid. Den ekstensionelle del var i realiteten også udsprunget af hans egne erfaringer fra den tid, som han levede i.

Men Clausewitz ville mere end dette. Hans ambition var at skabe en teori, som beskrev krigens natur til alle tider. Dette ville kunne opnås ved at skrælle det ekstensionelle lag af Handels model; hvorefter man står tilbage med begreberne vold, had og passioner; politiske mål, ræson og kalkulationer samt tilfældigheden, sandsynlighederne, den kreative ånd, det politiske instrument samt underordningens natur. Disse elementer udgør den intensionelle del af Clausewitz' treenighed. Samtidig udgør disse det sande eviggyldige i Clausewitz' teori om krigens natur; en teori, som vil

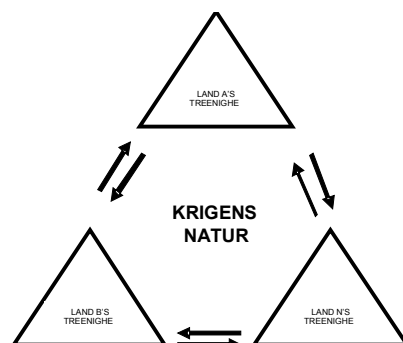

Figur 3: Den forunderlige treenighed - intensionen

kunne anvendes til at forklare alle militære konflikter – også asymmetriske og de mindre krige, som vi oplever i det 21. århundrede. Denne teori, må man formode, ville også kunne forklare konflikter, som opstår mellem aktører, som ikke besidder statslige karakteristika (se figur 2 & 3).⁵⁰

HVORLEDES KAN TREENIGHEDEN FORKLARE USA'S GLOBALE KAMP MOD TERROR

Treenigheden i dens intensionelle form inddrager vold, had og passioner; politiske mål, ræson og kalkulationer samt tilfældigheden, sandsynlighederne, den kreative ånd, det politiske instrument samt underordningens natur. Når man i den forbindelse ser på USA's kamp mod den globale terror, vil man opdage, at den netop indeholder alle disse elementer. De irrationelle faktorer beskrevet ovenfor indeholder vold, had, frygt og passioner ses ligeledes i et sjældent omfang i denne konflikt. Kalkulationerne, de politiske mål og ræson fremgår tydeligt af de forhandlinger, der foregår mhp. at inddrage aktører udenfor den egentlige konflikt i processen ved en bejlen til omkringliggende arabiske og islamiske lande samt politiske aktører i den vestlige verden som eksempelvis Rusland og landene i EU.

Figur 4: Krigens natur ved flere deltagere

Det tredje element i terroren er karakteriseret af tilfældighed, sandsynlighed, den kreative ånd, det politiske instrument samt underordningens natur. Terroren er præget af tilfældigheder og kreativitet i mangel af et egentligt militært potentiale. Desuden er der vel ingen tvivl om, at deltagerne i terroren – ligesom hæren i en velordnet stat – benyttes som et politisk instrument for netop at opnå politiske mål. Al-Qaida er derfor, hvad enten man er sig det bevidst eller ej, underordnet et overordnet politisk mål, som er indførelse af fundamentalistiske islamiske regimer i første omgang i muslimske lande. Netværksorganisationen al-Qaida kan derfor i sidste ende ikke afskrive sig et politisk formål med sin eksistens og kamp mod den vestlige verden og kultur.

På den anden side kunne den intensionelle side af treenigheden også beskrive USA's handlemåde. Det irrationelle islæt repræsenteres af overtrædelser af internationale love og bestemmelser. Det religiøse

aspekt spiller især en afgørende rolle for de islamistiske fundamentalister, som, hvis man anlægger en politologisk rationel vinkling på problemet, må betegnes som irrationelt.

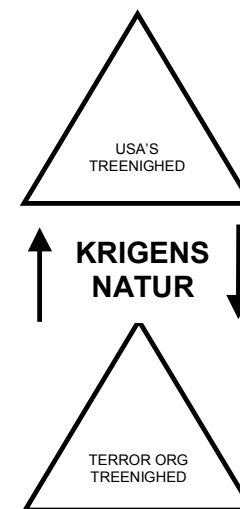
Begge parter gennemfører i f.m. med terrorkampen aktioner, som man kunne kalde inhumane og regelnedbrydende. Der forekommer en åbenbar magtubalance mellem parterne, som man må anse for at være den asymmetriske dimension af konflikten. Den eksistentielle natur af konflikten, dvs. kampen for overlevelse, er åbenbar, idet begge parter tror sig truet på deres eksistens.

Man kan som følge heraf på den ene side vælge at se begge konflikter i én teoretisk model, hvor "pendulet" svinger alt efter konflikten karakter (bemærk i øvrigt, hvorledes krigens natur ændrer sin placering i rummet fra figur 2 til figur 3). Man kan på den anden side også vælge at anskue konflikten ud fra en model, der på den ene side fremstiller konflikten ene part USA, som den ene aktør, og på den anden side fremstiller netværksorganisationen al-Qaida som den anden aktør (se figur 4 og 5). Det er så de to aktørers interaktion, så at sige deres treenigheders interaktion, som bliver anskueliggjort i denne model.

KONKLUSION

Når politologer har hævdet, at Clausewitz' teori tilhører et andet og ubrugeligt paradigme, så kunne man f.eks. vende sig til humaniora, hvor mange forskellige teorier i modsætning til de samfundsvidenskabelige teorier, længe har eksisteret i bedste velgående side om side. Det er endog ofte muligt at kombinere disse teorier.⁵¹ Dette må stille spørgsmålet, om teorien overhovedet er brugbar i forholdet Sun Tzu versus Clausewitz. Man kunne, som professor Michael I. Handel har hævdet, snarere konkludere, at de to ligefrem supplerer hinanden. Dette ville måske være at gå til ekstremer, men det stiller det relevante spørgsmål, hvorvidt Clausewitz' teori kan aflives alene på baggrund af inkommensurabiliteten mellem de angivelige paradigmer. Dette må jf. ovenstående betragtninger anses for at være særdeles tvivlsomt.

Man kan sige, at der kan blandt iagttagere findes mindst tre forklaringer på Clausewitz og forholdet til RMA, og dermed hans gyldighed i forhold til kampen mod den globale terrorisme,

Figur 5: USA's globale kamp mod terror

For det første et standpunkt, der fastholder, at paradigmeskiftet i f.m. RMA i det amerikanske forsvar gør det Clausewitz' teori ubrugelig som forklaringsmodel. For det andet en position, der fastholder, at der ved indførelsen af RMA sker et paradigmeskifte, men at dette på ingen måde hindrer en fortsat anvendelse af Clausewitz' teori, og endelig fastholder nogle, at tanken om et paradigmeskift i højere grad er teoretisk tankespind end realitet. I sidste tilfælde kan det naturligvis ikke have nogen effekt for Clausewitz' fortsatte gyldighed, som grundlag for en relevant teoridannelse i forbindelse med konflikter i det 21. århundrede.

Der er stillet spørgsmålstegn ved, om der overhovedet eksisterer en RMA? Foreligger der et paradigmeskift i forholdet til Clausewitz' teoretiske tænkning? Og er Clausewitz i virkeligheden ikke ligeså anvendelig på USA's kamp mod den internationale terror, som han har været på alle forudgående voldelige konflikter?

Svarene må være "sandsynligvis ikke" (men det afhænger af de briller, man tager på, når man ser på dette), i næste tilfælde "næppe" (og det kan efter undertegnede mening ikke debatteres), og sidste spørgsmål kan i lyset af ovenstående kun bekræftes!

Jf. politologen Mikkel Vedby Rasmussens – og mange andre med ham – egen argumentation er paradigmet, som Sun Tzu repræsenterer, inkommensurabelt, dvs. usammenligneligt, med revolutionen i militære forhold. I virkeligheden tilhører, må man anføre, både Clausewitz og Sun Tzu det samme paradigme – trods de mange tusind års forskel. Da begge tilskriver krigens natur forhold i den menneskelige natur. At Sun Tzu kan betegnes som en præskriptiv teoretiker til forskel for Clausewitz' deskriptive tilgang til teorien ændrer principielt ikke noget ved dette forhold.

Så længe krige er grundlæggende forankret i den menneskelige natur kan militære teoretikere, som Sun Tzu og Clausewitz, stadig fortælle os noget om krigens førelse. Revolutionen i militære forhold er indtil videre begrænset til den militære teknologi – i den forbindelse fortrinsvis informationsteknologien – og derfor er der ikke behov for en ny teori; eller for sags skyld en gammel – til at forklare os dette fænomen. Alt kan klarlægges indenfor det samme paradigme; for nu at blive i den Kuhnske udtryksverden.

Clausewitz' generelle teori er ovenfor blevet anvendt til at påvise, at en aktuel og moderne konflikt, som den mellem supermagten USA og den islamistiske og fundamentalistiske terrororganisation al-Qaida kan beskrives i en syntese af Højrup's tanker om en opdeling af Clausewitz' teori i en intensionel, en ekstensionel del og Clausewitz' tanker om

krigens "forunderlige treenighed." Såfremt man ville undersøge konflikten i større detalje, synes det ikke utænkeligt, at selve krigens natur i analytisk sammenhæng ville kunne bestemmes i en endnu større detaljeringsgrad. Man ville, populært sagt, i et tredimensionelt rum kunne bestemme, hvor krigens natur ville placere sig mellem de tre tiltrækningspunkter, som består af vold, had og passion; politiske mål, ræson og kalkulation samt tilfældighed, sandsynlighed, den kreative ånd, det politiske instrument samt underordningens natur samt beskrive interaktionen mellem de to konfliktdelegeres treenigheder. En egentlig gennemgribende beskrivelse af krigens natur i den foreliggende konflikt, ville derimod være en helt anden problemstilling, som falder udenfor denne undersøgelses rammer, men det forekommer imidlertid ikke usandsynligt, at en nærmere analyse af netop dette problem ville kunne gennemføres med et særdeles frugtbart resultat.

Man kan af ovenstående se, at Clausewitz' teori om krigens natur, især i den form han formulerer den i første kapitel af værket *Om Krigens*, med rette kan betegnes som en tidløs fortolkning af hele krigsbegrebet og krigens natur. Her må man holde sig for øje, at Clausewitz aldrig nåede at færdiggøre sin afhandling, men at han anså første kapitel for at være det mest gennemarbejdede. Det første kapitel var så fundamentalt og epokegørende, at det senere skulle have dannet grundlaget for en omskrivning af resten af værket. Desværre nåede Carl von Clausewitz aldrig at færdiggøre resten af sin klassiske afhandling, men det må være legitimt at gætte på, at det ville have fulgt de retningslinier, som Clausewitz lagde tilrette i første bogs første kapitel, og i den forbindelse Clausewitz' forklaring af krigens natur naturligt skal inddrages eksemplificeret ved den forunderlige treenighed.

Hovedkonklusionen må derfor være, at Clausewitz – trods hårdnakket og vedholdende kritik fra hans modstandere – fortsat kan anvendes som forklaringsmodel på militære konflikter; også de konflikter, som i den nyeste forskning går under betegnelsen "low-intensity conflicts," nyere og asymmetriske krige.

NOTER

- 1 Se Beyerchen. Sidstnævnte begreb betegnes i indforståede kredse som RMA – Revolution in Military Affairs. På dansk: revolution i militære forhold.
- 2 Erslev "asymmetrisk krig", side 52.
- 3 *Humanistisk Videnskabsteori*, side 91–107.
- 4 Se hertil især Mikkel Vedby Rasmussen "The Acme of Skill."
- 5 Se hertil en overordnet diskussion af dette i undertegnede's anmeldelse i *Militært Tidsskrift* 2/2002 af Herberg–Rothe.
- 6 Keegan, side 46 og Creveld, (bl.a.) side 192–198.
- 7 "Kennzeichnend für die kleinen Kriege ist die Abwesenheit bzw. Durchbrechung verbindlicher Regeln für die Kriegsführung, die in der fehlende Unterscheidung zwischen Kombattanten und Nichtkombattanten (...) am augenfälligsten wird." Hoch, side 17 ff. Angående diskussionen om Samuel Huntington se bl.a. Ellegaard 2001, side 34 samt Pernille Bramming.
- 8 "In unsere Zeit treffen in kleinen Kriegen [også kaldet Low-intensity conflicts eller asymmetriske krige] zumeist die regulären Streitkräfte von Staaten und nichtstaatliche Akteure als Gegner aufeinander." Hoch, side 18 samt Benner.
- 9 Erslev/Aagaard, side 26 – 31.
- 10 Se Birthe Hansen, Erslev/Aagaard og Carlsen.
- 11 Ellegaard, side 33 f.
- 12 Hoch, side 18.
- 13 Birthe Hansen, side 92–106, Erslev/Aagaard og Jens Claus Hansen, side 74.
- 14 Lasse Ellegaard "Fredsprocessen på standby" *Udenrigs* 1/2001; samt Hussein Agha & Robert Malley "The Last Negotiation. How to End the Middle East Peace Process" *Foreign Affairs*, side 10–18, maj/juni 2002.
- 15 Andre er dog uenige i denne antagelse, og i al den aktuelle snak om moderne og asymmetrisk krigsførelse er man tilbøjelige til at glemme, at "Clausewitz laid the foundations of our thinking on asymmetric warfare, by considering on several occasions in *On War* what the relationship is between a stronger and a weaker adversary" Heuser, side 137.
- 16 Beyerchen.
- 17 Seniorforsker Freddie Drewsen "Revolution in Military Affairs – Militær Informatik" *Militært Tidsskrift* 5/2001, side 419–422.
- 18 Vedby Rasmussen "Senmoderne krig." En diskussion af koncepten RMA forefindes i Paul K. Van Riper & F.G. Hoffmann "Pursuing the Real Revolution in Military Affairs: Exploiting Knowledge-Based Warfare" i *National Security Studies Quarterly* (sommeren 1998), side 1–19 og Richard O. Hundley *Past Revolutions, Future Transformations: What can the History of Revolutions in Military Affairs tell us about Transforming the U.S. Military?* RAND 1999. Diskussionen om relevansen af

- at tale om RMA føres ligeledes af James R. Blaker "Revolution(s) in Military Affairs: Why the Critique?" i *National Security Studies Quarterly* (vinteren 1999), side 83–91. Sidstnævnte en replik til Riper og Hoffmanns artikel.
- 19 Møller, side 31.
 - 20 Vedby Rasmussen "The Acme of Skill," side 24.
 - 21 Bjørn Møller bekræfter dette, idet han anfører: "The war was partly waged in conformity with the RMA philosophy. It was initiated with cruise missile strikes against air defence and C3I installations, followed by air strikes against selected military targets. The main problem in this respect was, however, an absence of worth-while targets ..." Møller, side 29.
 - 22 Thomas Kuhn *The Structure of Scientific Revolutions* Chicago 1962 samt Frederik Stjernfelt "Videnskab & sandhed" *Weekendavisen* 28. juni – 4. juli 1996, side 2.
 - 23 Nicolaus Kopernikus 1473–1543.
 - 24 Humanistisk Videnskabsteori, side 99 f. og Vedby Rasmussen "The Acme of Skill," side 4.
 - 25 Mikkel Vedby Rasmussen "Kampen om Strategien i Kosovo: Clausewitz og Sun Tzu" *Militært Tidsskrift* 4/1999, side 369.
 - 26 Vedby "Acme of Skill", side 1.
 - 27 Echevarria 1997, side 34.
 - 28 Echevarria 1995–6, side 77.
 - 29 Sun Tzu kommer reelt først noget senere ind i Vedby Rasmussens forfatterskab.
 - 30 Vedby "Acme of Skill", side 24.
 - 31 Se Rasmussen 2001, side 7. Michael I. Handel har anført, at "Sun Tzu does not provide us with the reasoning sequence that led him to his insights on this issue." Ganske i modsætning til Clausewitz. Handel 2001, side xxv.
 - 32 Østergaard, side 56.
 - 33 Mikkel Vedby Rasmussen "Senmoderne krig" *Politologiske Studier*, 4/1999, side 8–11. Rasmussen lyder her som et ekko af Martin van Creveld og John Keegan (Keegan, side 494).
 - 34 Rasmussen 2001, side 16 f.
 - 35 Mark Burles & Abram N. Shulsky *Patterns in China's Use of Force: Evidence from History and Doctrinal Writings* 2000, side 79–93, hvor Sun Tzu og Clausewitz diskuteres, idet forfatterne ikke tager endelig stilling til fordel for den ene eller den anden teoretiker.
 - 36 Berg, side 29.
 - 37 Egentlig er "de små krige" ikke noget nyt fænomen, idet disse også eksisterede under den kolde krig. Hoch, side 22: "Die Clausewitz'sche Sicht des Verhältnisses von Krieg und Politik weist einen weiteren zentralen Schwachpunkt auf: Für das Verständnis des Krieges im 20. und 21. Jahrhundert – und zwar sowohl des großen wie des kleinen Krieges – greift seine Definition, dass Krieg „ein Akt der Gewalt (ist), um den Gegner zur Erfüllung unseres Willens zu zwingen,“ zur kurz." Mikkel Vedby Rasmussen udtrykker de samme forbehold vedr. Clausewitz og begrebet "de nye krige." Rasmussen 2002.
 - 38 Rasmussen 2001, side 6 "... to a large extent determined by the Napoleonic wars."
 - 39 Creveld, side 205–206.
 - 40 Enkelte har i deres kritik af Creveld og Keegan anført, at de to herrer næppe har læst Clausewitz – og hvis de har, kan man med rette stille spørgsmålet, om de har forstået nogen som helst af det, som de har læst. En kritik, som man kan være tilbøjelig til at tilslutte sig. Se hertil Villacres og Bassford.
 - 41 *Om Krigen*, side 50. Her skal der endvidere henvises til Handels omfattende analyse af begrebet i afsnittet "The Trinitarian Analysis" i Handel 2001, side 102–117.
 - 42 Oberst Nils Berg har, i sin ellers fremragende danske oversættelse, oversat dette noget misvisende til en "sær trefoldighed." Berg, side 50 samt *Vom Kriege*, side 213.
 - 43 Berg, side 19–22.
 - 44 Se især hertil Herberg–Rothe, hvis afhandling er et omfattende forsvar af Clausewitz og hans tanker netop begrundet i "den forunderlige treenighed." Humbolt-professoren Herfried Münkler er af den opfattelse, at en beskæftigelse med Clausewitz ud fra dogmet om krigen som fortsættelse af politikken med andre midler kan være hindrende for en frugtbar diskussion af teoretikerens krigsbegreb. Münkler, side 9.
 - 45 Højrup 1995, side 143 ff. – men mere eksplicit i Højrup 2001–2002, side 5 f.
 - 46 Se hertil bl.a. Højrup 1995 samt "Den defensive stats sande uendelighed" interview med Thomas Højrup i *Politologiske Studier*, 4/1999, side 26–29.
 - 47 *Om Krigen*, side 50.
 - 48 I øvrigt deler Herberg–Rothe samt Christopher Bassford (Villacres) Handels opfattelse.
 - 49 Handel 2001, side 102.
 - 50 Nogle Clausewitz kendere går til gengæld ikke så meget i dybden med den teoretiske diskussion. De mener, at Clausewitz kan anvendes i alle tilfælde, og "in principle, small wars, terrorism, etc., are also continuation of politics by other means, and that Clausewitz's basic analytical approach ('war is a continuation ...') can apply even in the absence of the state actors he emphasised so much." Endvidere er Clausewitz' forståelse af konflikter, som ikke foregår mellem stater ofte blevet overset af moderne politologer. Heuser, side 138, og Clausewitz' "contribution to the understanding of the guerrilla (...) widely underestimated, and he is often associated only with 'regular' or 'classical' inter-state war," side 141.
 - 51 Se hertil *Humanistisk Videnskabsteori*.

LITTERATURLISTE

- Lars Erslev Andersen & Jan Aagaard *Den afghanske forbindelse. Afghanistanveteraner, al-Qaida-netværk og den globale terrorisme* København 2002.
- Lars Erslev Andersen "USA og Mellemøsten" *Copri Nyhedsbrev* nr. 8, februar 2001.
- Lars Erslev Andersen "Asymmetrisk krig, ny terrorisme og den postmoderne verdens(u)orden" *Militært Tidsskrift* 1/2002, side 48-66.
- Lars Erslev Andersen "terrorismen" *Den Store Danske Encyklopædi*, bd. 19, 2001, side 15-16.
- Torben Benner "Modstandskamp er ikke Terrorismen" *Politiken* 26. april 2002, side 9.
- Nils Berg (udg.) Carl von Clausewitz *Om Krig* København 1986 (ty. *Vom Kriege. Hinterlassenes Werk des Generals Carl von Clausewitz* 19. oplag. Bonn 1991).
- Louis Rene Beres "Remembering Sun Tzu: Israel and The Art of War" http://www.israelinsider.com/views/articles/views_0016.htm (20. marts 2001).
- Alan D. Beyerchen "Clausewitz, Non linearity, and the Importance of Imagery" i: David S. Alberts & Thomas J. Czerwinski *Complexity, Global Politics, and National Security* Washington 1997.
- Alan D. Beyerchen "Clausewitz, Non linearity, and the Unpredictability of War" *International Security* 17 (vinteren 1992/93) side 59-90.
- Pernille Bramming "Hvorfor frygter vi Islam?" *Militært Tidsskrift* 1/2002, side 23-35.
- C. Carlsen "Terrorisme" *Militært Tidsskrift* 1/2002, side 3-22.
- Finn Collin & Simo Køppe *Humanistisk Videnskabsteori* Viborg 1995.
- Martin van Creveld *The Transformation of War*. 1991.
- Antulio J. Echevarria II "Dynamic. Inter-Dimensionality. A Revolution in Military Theory" *Joint Forces Quarterly* (foråret 1997) side 29-36.
- Antulio J. Echevarria II "War, Politics, and RMA. The Legacy of Clausewitz" *Joint Forces Quarterly* (vinteren 1995/96) side 76-80.
- Lasse Ellegaard "Islam og Den Ny Orden" *Udenrigs*, 4/2001, side 32-45.
- Michael I. Handel *Masters of War. Classical Strategic Thought*. 3. rev. og udv. udgave. London 2001.
- Michael I. Handel "Who is afraid of Carl von Clausewitz? A guide to the perplexed" - se også internetsiden <http://www.clausewitz.com/CWZHOME/Handlart.htm> (11. februar 2002).
- Birthe Hansen *Terrorisme - de utilfredse og den nye verdensorden* København 2001.
- Jens Claus Hansen "Den sikkerhedspolitiske situation efter 11. september 2001" *Militært Tidsskrift* 1/2002, side 67-89.
- K.B. Hansen & H.-C. Mathiesen "Bekæmpelse af terrorisme - en militær opgave?" *Militært Tidsskrift* 1/2002, side 98-114.

- Andreas Herberg-Rothe *Das Rätsel Clausewitz. Politische Theorie des Krieges im Wiederstreit* München 2001.
- Beatrice Heuser *Reading Clausewitz* London 2002.
- Martin Hoch "Krieg und Politik im 21. Jahrhundert" *Politik und Zeitgeschichte* 20/2001.
- Thomas Højrup *Stats- og livsformer I. Omkring livsformanalysens Udvikling*. København 1995.
- Thomas Højrup *Det Krigsvidenskabelige Værksted. Specifikationer af Clausewitz's krigsbegreb – kompendium til Krigsteoriundervisning 2001-2002*.
- "Den defensive stats sande uendelighed" artikel om Thomas Højrup *Politologiske Studier* nr. 4, august 1999.
- Mark N. Katz "Osama bin Laden as Transnational Revolutionary Leader" " *Foreign Affairs*, februar 2002, side 81-85.
- John Keegan *Krigens Historie* 2001.
- Torben Krogh "Kampen mod terror – og dens følger" *Udenrigs*, 4/2001, side 1-4.
- Thomas Kuhn *The Structure of Scientific Revolutions* Chicago 1962 (da. *Videnskabens Revolutioner* 1973).
- Mehdi Mozaffari "Bin Laden and Islamist Terrorism" *Militært Tidsskrift* 1/2002, side 35-47.
- Herfried Münkler *Gewalt und Ordnung. Das Bild des Krieges im politischen Denken* Frankfurt a/M 1992.
- Bjørn Møller "The Revolution in Military Affairs: Myth or Reality?" planlagt udgivet i DUPI publikationen *The Revolution in Military Affairs* (downloadet fra <http://www.copri.dk/copri/researchers/moeller/RMA.doc> 25. juni 2002)
- "Thomas Kuhn," "normalvidenskab" & "paradigme" *Den Store Danske Encyklopædi*, bd. 11, side 355 (1998), bd. 14, side 297 & bd. 15, side 41, København 1999.
- Jens Østergaard Petersen (udg.) Sun Tzu *Krigskunsten* 1989.
- Mikkel Vedby Rasmussen *The Acme of Skill: Clausewitz, Sun Tzu and the Revolutions in Military Affairs* DUPI report 2001/12.
- Mikkel Vedby Rasmussen "Sikkerhedspolitikens sociologi: kan nye opfattelser af sikkerhed forklares med opkomsten af risikosamfundet?" i [http://www.sociologi.dk/kongres/abspap/w.7.paper-Mikkel Vedby Rasmussen.doc](http://www.sociologi.dk/kongres/abspap/w.7.paper-Mikkel%20Vedby%20Rasmussen.doc) (29. april 2002)
- Edward J. Villacres & Christopher Bassford "Reclaiming the Clausewitzian Trinity" i *Parametres, efteråret 1995* – se også internetsiden <http://www.clausewitz.com/CWZHOME/Trinity/TRININTR.htm> (11. februar 2002).